
Slovenska besedila v Arhivu Železne županije v Sombotelu pred 1919

Marija Kozar-Mukič (Sombotel)

IZVLEČEK: V obravnavanih besedilih je ohranjena stara knjižna prekmurščina, ki so jo uporabljali tudi prekmurški pisci od začetka 18. stoletja. Besedni zaklad teh piscev je zbran v Slovarju stare knjižne prekmurščine Vilka Novaka. S tem je avtorica primerjala zgodovinsko-narečna besedila, ohranjena v Županijskem arhivu v Sombotelu, v katerih je izrazje strokovno, uradovavno.

ABSTRACT: The texts discussed here preserve the old literary Prekmurje dialect, which was also used by Prekmurje writers from the beginning of the 18th century onwards. These writers' vocabulary is gathered in Vilko Novak's Slovar stare knjižne prekmurščine (Dictionary of the Old Literary Prekmurje Dialect). The author compares this vocabulary with the historical and dialect texts preserved by the Szombathely County Archives, which contain technical and administrative terminology.

Arhiv Železne županije v Sombotelu hrani tudi dokumente, ki se nanašajo na nekdanjo Slovensko okrogolino (Tótság) oziroma Slovensko krajino (Vendvidék) in so zapisani v slovenskem narečju te pokrajine. Območje nekdanje murskosoboške občine je do l. 1919 upravno spadalo k Železni županiji. Madžarski in slovenski jezik se v dokumentih pojavljata od 18. stoletja naprej. Pred tem so bili zapisani v latinščini in nemščini.

Obravnavana besedila so se ohranila v obliki zapisov v zvezi z urbarji (Ivanovci 1767), v gorskih bukvah (Stanjevci 1795: kazenske sankcije in Moščanci 1808: prisega), učbeniku (Puconci 1833), pismu vaškega župana (Pečarovci 1867), pozivu za trgatev (Murska Sobota 1867) in osnutku za ustanovno listino hranilnice (Murska Sobota 1911). Razen učbenika so vsi teksti uradni, zaradi tega smo uradni tekst izbrali tudi iz učbenika.

Poskušali smo ugotoviti, če so prekmurški tiski vplivali na zapisovalce glede besedišča in črkovnih znamenj. Primerjali smo jih z Novakovim slovarjem iz leta 2006.¹

¹ Novak, Vilko, Slovar stare knjižne prekmurščine, Ljubljana, 2006.

Pri vseh sedmih tekstih so črkovna znamenja zapisana po sodobnem madžarskem pravopisu. Prekmurski knjižni jezik je normiral s svojim prevodom Novega zakona protestantski pisec Števan Küzmič (1771)². Na normo in predpise, ki so se izoblikovali v tej knjigi, se je navezovala glasoslovno-oblikoslovna podoba prekmurskih abecednikov in čitank tako pri protestantih kot pri katoličanih. Od druge polovice 19. stoletja so katoličani iz svojih tiskov začeli umikati madžarski črkopis in uvajati gajico ("novoslovenščino"), protestanti pa so ostali pri "staroslovenskem" jeziku in črkopisu.³

Prva uradna besedila v prekmurščini (z močnim vplivom kajkavskega hrvaškega narečja) so bila zapisana v zvezi z davčno rektifikacijo Marije Terezije. Slovencem v Prekmurju je bila v 18. stoletju bližja panonska kajkavščina kot osrednjeslovenski knjižni jezik. Kajkavščina je bila sicer le nadomestni knjižni jezik v cerkvi, nikoli pa se ni zamenjevala s prekmurščino v drugih govornih položajih.⁴

Enotni urbar s tiskanim besedilom so dobila vsa naselja v 43 županijah takratne Ogrske in ga dopolnila z lokalnimi podatki. Pred sestavljanjem urbarjev so popisovalci (conscriptores) v vsakem naselju izpraševali podložnike in zapisovali odgovore na devet vprašanj (novem punta). Vprašanja so bila prvotno zapisana v latinščini, ki so jih posamezni izpraševalci v Železni županiji prevedli v madžarski, nemški, hrvaški in slovenski jezik. V Arhivu Železne županije sem našla odgovore iz 105 vasi petih gospostev Slovenske okrogline (Tótság).⁵ Večina popisov je bila izvedena v letu 1767, nekaj pa leta 1768 in 1787. Slovenska vprašanja in odgovore so zabeležili v šestnajstih naseljih.⁶ Samo slovenski odgovor je zapisan v trgu Gornja Lendava in v vaseh Satahovci in Vidonci (murskosoboško gospostvo).⁷

Odgovori na devet vprašanj v zvezi z urbarji (Ivanovci 1767)

Marija Terezija je v svojih devetih vprašanjih iskala odgovore na naslednja vprašanja:

² Küzmič, Števan: *Nouvi zákon*, Halle, 1771.

³ Prim. Jesenšek, Marko, *Jezik prekmurskih abecednikov in učbenikov v 19. stoletju, Slovensko-madžarski jezikovni in književni stiki od Košiča do danes*, Budimpešta, 1998, 128, 121, 123.

⁴ Jesenšek, Marko, *Zgodovinska dinamika prekmurskega jezika, Prekmurska narečna slovstvena ustvarjalnost* (ur. Vugrinec Jože), Murska Sobota, 2005, 70.

⁵ Vas Megyei Levéltár, *Novem Puncta IV/1/h*, fascikel 1–3. (V nadaljevanju VaML NP)

⁶ VaML NP, Alsó Szlávecsa - Dolnji Slaveči 1/5, Csekefa – Čikečka vas 1/38, Bokrács – Bokrači 1/45, Dolinc – Veliki Dolenci 1/46, Felső Szlávecsa – Gornji Slaveči 1/60, Falkóc – Fokovci 1/62, Ivanóc – Ivanovci 2/9, Korosec – Korovci 2/53, Lukásóc – Lukačovci 2/66, Muraszombat – Murska Sobota 2/80, Motovilc – Motovilci 2/87, Nemšóc – Nemčavci 3/9, Pecsaróc – Pečarovci 3/37, Poznanóc – Poznanovci 3/38, Sidahegy – Vučja gomila 3/107, Vescsica – Veščica 3/145.

⁷ VaML NP 1/59, 3/96, 3/146.

Prim.: Marija Kozar-Mukič, *Jezik urbarjev Slovenske okrogline (Tótság) v 18. stoletju, Szlavisztikai Napok II. (Slavistični dnevi)*, Szombathely, 1986, 115–120.

1. Ali ima kraj urbar in od kdaj?
2. Ali imajo pogodbo ali pa služijo zemljiškemu gospodu iz navade?
3. Če ni urbarja ne pogodbe, koliko davkov plačujejo in od kdaj?
4. Katere okoliščine so spodbujale ali ovirale življenje kmetov?
5. Koliko orne zemlje in travnikov je spadalo k posesti?
6. Koliko tlake, s koliko živinami so dolžni opraviti in če se prihod in odhod vračuna v tlako?
7. Ali plačujejo devetino in od kdaj ter kakšne dajatve plačujejo še z denarjem ali v naturalijah zemljiškemu gospodu?
8. Ali so bile neobdelane njive in kdo jih je uporabljal?
9. Ali so bili podložniki dedni ali svobodni?

Iz odgovorov na devet vprašanj se lahko ugotovi, kakšen je bil položaj podložnikov v določenem naselju pred davčno rektifikacijo.

V **Ivanovcih** (gl. Prilogo) so bili kmetje podložniki treh zemljiških gospodov, ne urbarja ne pogodbe niso imeli. Ne glede na velikost posesti so morali kmetje na tlako vsak teden od ponedeljka do sobote. Po stari navadi (brez pogodbe) je moral plačevati davek tisti, ki je gospodaril na četrtini kmetije. In sicer: 8 grošev v gotovini in poldrugi voz gnoja. Niso imeli pašnikov in drv za kurjavo. Ko so prišli zemljiški gospodje v vas, so jih morali nahraniti. V vasi cele kmetije ni bilo, ampak samo četrtine, v katerih je dobre orne zemlje bilo le za en plug (oral). Na travnikih so imeli za en voz sená, otave niso kosili. Na tlako so morali hoditi od ponedeljka do sobote, s štirimi živinami. Pot tja in nazaj ni bila všteta v tlako. Kdor ni šel na tlako, je moral plačati denarno kazen zemljiškemu gospodu. Devetino niso plačevali, desetino so plačevali škofu v Győru. V vasi sta bili zapuščeni dve četrtinski kmetiji, ker sta lastnika umrli. Obdelovali so ju drugi kmetje, v najemu. Vsi kmetje so bili dedni tlačani. (Tlačani niso plačevali devetine nikjer v Železni županiji, ne samo v slovenskih vaseh.) Tudi podatki slovenskih odgovorov tlačanov ostalih devetih vasi govorijo o težkih življenjskih okoliščinah slovenskega kmeta med Muro in Rabo v 18. stoletju.⁸

Zapisovalec devetih vprašanj in odgovorov je uporabljal naslednja črkovna znamenja:

s = ss, sz (kossiti, doszta); š = s (nasy); č = cs, ch (Dacse, Selische); ž = zs, s (veszdazsnyem, Sivinczi); c = cz (czeloga); l = tudi ll (Szello, illiti); v = tudi ff (od Pavroff); i = tudi y (nasy); nj = ny (idenye); e = ei (vreimena). Prisotna sta za prekmurščino značilna samoglasnika ö in ü (dönok, plüg, zvün).

Besede, ki so jih uporabljali tudi pisci že pred 1767⁹:

dacsa – davek (1754 KŠ)

dugovanje – stvar, reč (1715 TF, 1747 SM)

gda – ko, kadar (1715 TF, 1747 SM, 1754 KŠ)

goszpoczki prid. – gosposki (1754 KŠ)

⁸ Prim. Marija Kozar-Mukič, Podatki o načinu življenja prekmurskih Slovencev v 18. stoletju, Zbornik soboškega muzeja 4, Murska Sobota, 1995, 77–89.

⁹ Gl. seznam kratic

haszek – (madž.) korist (1715 TF, 1754 KŠ)
püszta prid. – pust, prazen (1747 SM)
raniti nedov. – hraniti, preživljati (1747 SM)
skodlivoszt – škodljivost (1754 KŠ)
vezda prisl. – zdaj (1715 TF, 1725 ABC, 1747 SM, 1754 KŠ)

Kazenske sankcije v gorskih bukvah (Stanjevci 1795)

Gorske bukve so vsebovale vrsto določil, ki so zagotavljala redno obdelavo vinogradov, določale so kazenske sankcije v okviru nižjega sodstva in urejale delo gorskih pravnih. Odlomka predstavljata, kako so kaznovali prekrške v vinogradih:

"4. Csi bi sto kaj vkradno [v] vészí, ino bi tiszto blágo pri Goriczaj meo v klejti, ino sze more pravicsno poszvedocsiti táksi Goricze zgibi, stere Goricze sze morejo odati pouleg vreidnoszti, i one czejne tri tále sze dosztája Zemelszkoga Goszpouda, strti tao Esküttom osz-táne, tiszto vkrádnjeno blágo sze more nazaj dati onomi steroga je bilau, csi bi káksi Decsko vcsino tou, i gazda more zadoszta poszvedocsiti ka je zvün nyegovoga znánya, táksi sze more z sibov ali sz korbátsom kastigati.

6. [...] csi bi sto z drüga zsenov v klejti pio vnotsi ali vujdné, dveri bi doli zápro, ino bi tam praznüvao snyov, csi o'zenyeni plácsa 12 f, csi je Junák 6 f. stere plácsa sze tri tále dosztája zemelszkoga Goszpouda, strti tao pa Hegységá.¹⁰

Zapisovalec je uporabljal naslednja črkovna znamenja:

s = sz (tiszto); š = s (stere); č = cs, ts (vcsino, korobáts); ž = zs, 'z (zsenov, o'zenyeni); c = cz (Goricze); nj = ny (vkrádnjeno); e = ej (v klejti). Prisoten je za prekmurščino značilen samoglasnik ü (zvün).

Besede, ki so jih uporabljali tudi pisci že pred 1795:

dosztajati sze nedov. – pripadati (1771 KŠ)
eskütt – (madž.) priča
gorice ž – vinograd, gorice (1754 KŠ, 1771 KŠ)
hegység – (madž.) vinograd
korbáts – korobač (1833 KOJ)
pravično prisl. – pravično (1715 TF)
praznüvati nedov. – prešuštvovati (1754 KŠ)
vcsiniti dov. – narediti, storiti (1715 TF)
vujdné prisl. – podnevi (1715 TF)

Prisega v gorskih bukvah (Moščanci 1808)

V gorskih bukvah iz Moščancev je zapisana prisega župana goric, porotnikov in notarja zakupnikov vinogradov v prekmurskem slovenskem narečju:

"Jasz N.N. Preszégam na 'sivoga Bouga, ki je Boug Ocsa, Boug Szin, i Düh Szvéti, Blá'sen[em]u sz. Troisztvu, ka kaikoder bi proiti tén Articuluson vidu, csüu, ali szpoznao, Hegységí notri uvádim, i ne prestimam niti szouszidsztvu, kumsztvu, niti Priátelsztvu, niti moi

¹⁰ VaML Hegyközségi articulások-Sztanyóc/ Gorske bukve- Stanjevci, 5. december 1795

haszek, niti lützki kvár: na sztrán nihám szrditoszt, bujaznoszt, nenávidnoszt, prusnyou ali mitu, z enuo ritsjouv, vszo cslovecsjo prestimánye, nego vszo Duguványe htsém pravitsnu i isztinszku Hegységí notr uvaditi, inu dokuncsávati. Taku meni Boug pomori."

Zapisovalec je uporabljal naslednja črkovna znamenja:

s = sz (Szin); š = s (prestimánye); č = cs, ts (Ocsa, htsém); ž = zs, 's (zsenov, 'sivoga); c = tz (lützki); nj = ny (duguványe); dj = gy (Hegység); e = ej (v klejti), l = u, o (csüu, szpoznao), -el = u (vidu), j = i (moi). Prisoten je za prekmurščino značilen samoglasnik ü (Düh, csüu).

Besede, ki so jih uporabljali tudi pisci že pred 1808:

dokuncsávati nedov. – dokončevati (1754 K KŠ, 1771 KŠ)

haszek – (madž.) korist (1715 TF, 1754 KŠ, 1771 KŠ, 1783 KM, 1790 KM, 1789 BKM)

hegység (madž.) – vinograd

lützki prid. – tuj (1754 KŠ, 1747 SM, 1771 KŠ, 1783 KM)

mita – podkupnina (1754 KŠ, 1796 KM, 1789 BKM)

nenavidnoszt – zavist (1771 KŠ)

prestimáványe – spoštovanje (1771 KŠ, 1790 KM, 1796 SŠ)

Lülikov učbenik (Puconci 1833)

Županijski arhiv v Sombotelu hrani dvojezični rokopisni učbenik Števana Lülika, ki je nastal ok. leta 1833.¹¹ Napisan je za odrasle, v obliki pogovorov. Obsega 276 strani. Vse besedilo je napisano vzporedno v prekmurskem slovenskem narečju in v madžarščini. Rokopis je razdeljen na osem poglavij (govor in pisava, pogovori o dobrih delih, naravoslovje in zgodovina, zemljepis Ogrske in županij Vas, Zala, Somogy – v teh so živeli Slovenci – zgodovina »Szlovenov« in Madžarov, obrti, 33 poučnih zgodb, temelji računstva). Na koncu knjige je na šestih straneh dodan slovensko-madžarski slovar – z 894 enotami –, ki je najbrž prvi poskus te vrste. (Prvi poskus madžarsko-slovenskega slovarja je priloga v knjigi Jožefa Košiča *Kratki Navuk Vogrskega jezika ...V-Gradczy*, 1833).

Glede na ostala obravnavana besedila smo iz Lülikovega rokopisa izbrali „Czembe-liszt“ (zapustnico) zaradi strokovno-uradovnega izrazja (s. 42–43). Lülik navaja zapustnico kot primer uradnega dokumenta. Po tem primeru naj bi imel kmet podložnik domačijo, ki jo sestavljata 6-celično stanovanjsko poslopje (sesztéri rami) in skedenj s svinjaki. Za tem je našeta živina (konji, krave, telice, prašiči), poljedelsko orodje, posoda za shranjevanje živil, živila in žitarice (pšenica, rž, ajda, oves, proso).

¹¹ Ta velke ABC ali Solszka-Vcsenyá v-zgovárjanyi vu Plemenitom Vas Vármegyövi sztojécsim Szlovenom na vórazsirjáványe vogrszkoga jezika zgotovljena po Lülik Stevani. = A nagy ABC vagy Oskolai-oktatások beszélgetésben. A Tekintetes Nemes Vas vármegyében létező Vendusok számára magyar nyelv kiterjesztése végett készítette Lülik István. VaML; Kozar-Mukič, Marija: Etnološko gradivo Štefana Lülika (prispevek k zgodovini slovenske etnologije), *Zgodovinske vzporednice slovenske in hrvaške etnologije* -1, Ljubljana, 1982. 75–76.

Lülük je uporabljal naslednja črkovna znamenja:

s = sz (liszt); š = s (stero); č = cs (sztojcecsaga); ž = 'z (du'zni); c = cz (3 telicze); nj = ny (4 konyi); e = ei (vrejdnoszt). Prisoten je za prekmurščino značilni ü (2 plüga, 50 füntov szoli).

Besede, ki so jih uporabljali tudi pisci že pred 1833:

hajdina (madž.) – ajda (1780 KMS)

kebel – mernik (1790 KM)

kmet – kmet (1754 KŠ, 1845 KOJ)

kola, koula mn. – voz (1771 KŠ, 1833 KOJ, 1796 KM, 1789 BKM)

lagev – sod (1780 KMS, 1790 KM, 1807 SIZ)

plüg – plug, orodje (1771 KŠ, 1780 KMS, 1796 KM)

ram – hram, stavba (1833 KOJ)

raszoje mn. – senene vile (1780 KM)

skegyen – skedenj (1771 KŠ, 1790 KM, 1833 KOJ)

sker – orodje (1754 KŠ, 1771 KŠ, 1833 KOJ)

'zaklov, žakeu – vreča (1771 KŠ, 1796 KM)

Pismo vaškega župana (Pečarovci 1867)

Vaški župan prosi za pomoč glavnega župana v zvezi z dediščino. Hči kmeta Ivana Severa se je skregala z očetom zaradi dediščine. Člani vaškega odbora so hoteli posredovati in hčerki svetovati, naj se zadovolji zaenkrat z vinogradom in mlinom. Gozda in zemljišča ne more dobiti, dokler ji oče živi.

Trnó lipou damo Pozdraviti!

Plemenitoga Goszpon fő biróva, nyuvo Dobroto. Ete lidi szmo dali med vész pozvati poulek tisztoga dela, kak szo med szebov meli paulek bitja Sontavec (?), ka bi za toga volo, ka kak szo sze vő parlivali (?) pri veskoj szodbi. Pred veskimi lidmi sze je szama kriva zalaga (?), ka je vértá tak dalecs za nikoj prestimala, pa zosinfala, ka sze tiszte riczi nikaksemi cs-lövöki nedosztajajo, nej pa enomi verti. Zato szmo [...] da bi zravnali na tisztí [...] Plemenitomi Goszpon főbirovi kaj sté 'z nyima vcsinijo.

[...] nyefko med szebof majo, ka ona szama szvoj taou csésé fkraj meti od tiszte Hi'ze, kak je Szever Iván pravi vért. Za toga volo ona tou lüdi nikak nescse prvoliti, ka bi vész nyef fkraj szpoznala, kak bi po pravici njej sló, Ivanova tou. Gocsi, ka sze poulek falinge (?) sze ne zgilja, ka de ona goszpodi sla. Mi szmo szpoznavali gorénséino (?) pa je nej stela zéti. Pa drügocs mlin pa je tou ni edno nej stela privoliti. Szelszkoga Grüná pa leisz tak nemre dobiti dokecs ocsa 'zivé.

Pecseróczi agós 25 dneva 1567 leta

'Zoksz Józef eskét

szvedok Horvat Józef Fujsz Iván

Szever Mihály veski Ritar

potpiszani¹²

¹² VaML IV. 286/b, dokumenti iz l. 1867.

Zapisovalec je uporabljal naslednja črkovna znamenja:

s = sz (Goszpon); š = s (pri veskoj); č = cs, ts (dalecs, htsém); ž = 'z (Hi'ze, 'živé); c = c (po pravici); nj = ny (nyefko); dj = gy (Hegység); e = ei (leisz), o = ou (tou, pouleg); v = f (fkraj, med szebof); -l = ou (taou). Prisotna sta za prekmurščino značilna samoglasnika ö in ü (cslovöki, lüdi, drügocs).

Besede, ki so jih uporabljali tudi pisci že pred 1867:

falinga – napaka, slabost (1783 KM, 1790 KM, 1833 KOJ, 1848 KAJ, 1848 TA, 1848 KOJ)

szpoznati – priznati (1771 KŠ, 1848 KOJ)

fő biróv (madž.) – glavni župan

gocsi, gucsati – govoriti (1754 KŠ, 1771 KŠ, 1790 KM)

goszpon – gospod, spotoštljiv naslov za odraslega moškega (1833 KOJ, 1845 KOJ)

leisz – tu: gozd (les pri 1771 KŠ)

nyefka – njevkanje, prepir (1823 BRM)

prvoliti – privoliti, pristati (1771 KŠ, 1780 KMK, 1783 KM, 1790 KM, 1796 KM, 1823 BRM, 1870 KAJ)

grünt – zemljišče, posest (1796 KM, 1848 KOJ)

vcshinti – narediti, storiti (1715 TF, 1725 ABC, 1754 KŠ, 1771 KŠ, 1783 KM, 1807 SIZ, 1823 BRM)

vért – gospodar (1754 KŠ, 1783 KM, 1790 KM, 1833 KOJ)

(za nikoj) prestimati – (sploh ne) spoštovati, ceniti (1715 TF, 1754 KŠ, 1771 KŠ, 1789 BKM, 1790 KM, 1796 SŠ, 1823 BRM, 1848 KAJ, 1848 TA)

zgilajti sze – poravnati se (1771 KŠ, 1790 KM)

Začetek trgatve (Murska Sobota 1867)

Glavni župan Slovenske krajine – Šandor Agustič – je izdal okrožnico, v kateri poziva lastnike vinogradov, naj se 18. septembra 1867 ob 10. uri zberejo v Murski Soboti, da bi določili termin za začetek trgatve. Kdor bo prej začel s trgatvijo, bo moral plačati od 12 do 24 forintov kazni.

Nej szamo Za Orszátskoga goszpodarsztva i haszka, liki tüdi za obsinszkoga Goricze imajoucsi vértov haszka volo, nasega Vármegyöva Obsina je dokoncsala, ka bránye goricz, touje brátva, i vetoi Szlovenszkoj okroglini naj sze dotisztoga vrejmena nazajzadr'si, dokes, té plemeniti szád sze szpjoj dozori, i snega Grünta ládavczi takse vino szpraviti morejo, ka nej szamo vdomácsi ostarijai, liki vzünszka Dr'sála za dobro czejno odati, i tak za szébe véksi haszek dobiti mogoucsni bodejo. Ar zdaj 'se je nasega Orszaga vino tudi v zviüszki Országai za visesko szpoznano, i potom sze vékso czejno dobiti more, sterom nej szamo Vinogradov okroglina liki czejli nas Ország vu trstvi na prej priti. I csibi po vrejmene Goricze zbousi stáls posztaviláne bilé escse sze obogatiti bi mogeo; na tou pa prvi sztopaj pri brátvi sze zatsna, ar nezrelí szád lagoje, vö dozreljeni pa vitesko vino da; záto dokoncsánye Vármegyöszko je ka naj birovija z grünta vinogradov ládavczi vküper szí dogocsi, gda bi brátva tak sze zatsnoti mogla, ka nebi czelöj obsini na skodo bilou. Tak zatou je odlöcseni dén 18-ga etoga mejszeczca vsterom v Szobiti pri Váraski hisai za goidna okoli 10 vöre vküp pridemo, na stero szpráviscse véksi Goricz vértovje csi scéjo szami ali navküp, po zebrani i poszláni namesznikov sze pozivajo; gde sze odloucsi dén v sterom sze brátva zatsnoti má.

Do tisztoga vrejmena pa sze z Vármegyöszkov oblásztjov prepovej, kaj naj niscse brátvo zatsnoti naj sze ne zasztoupi, ar birovije dusnoszt bode tisztoga, brezi vsze miloscse, ka 'se obznanyeno máte od 12 do 24 ránykov kastigati, naj szí zatogavolo niscse tou kastigo szám na szébe ne 'selej dobíti.¹³

Zapisovalec je uporabljal naslednja črkovna znamenja:

s = sz (haszka); š = s (nasega); č = cs, ts (dokoncsala, zatsnoti); ž = 's (dr'sala); c = cz (Goricze); nj = ny (obznanjeno); dj = gy (Vármegyöva); e = ej (czejno), o = ou (tou, mogoucsi); h = j (sploj); -l = -o (mogeó). Prisotna sta za prekmurščino značilna samoglasnika ö in ü (vö, vöra, grünta); v + u = vöra (ura).

Besede, ki so jih uporabljali tudi pisci že pred 1867:

bránye goricz, brátva – trgatev (1771 KŠ, 1833 KOJ, 1848 KAJ)

dokoncsati dov. – skleniti, odločiti (1747 SM)

grünta vinogradov ládavczi – lastniki zemljišča vinogradov (kalk iz madž.)

grünta ládavczi (ládavec) – lastnik (1833 KOJ)

obcsinszke Goricze – občinski, mestni (1747 SM, 1771 KŠ)

orszátsko – (madž.) državno (1747 SM, 1771 KŠ)

ostarija – gostilna (1754 KŠ, 1771 KŠ, 1790 KM, 1796 KM, 1807 SIZ)

Szlovenszka okroglina (1796 KM)

szpráviscse – zbor, zborovanje (1771 KŠ)

trstvo – trgovanje, trgovina (1771 KŠ, 1796 KM, 1848 KAJ)

Vinogradov okroglina – madž. pokrajina v Železni županiji (Hegyhat)

vzünszka Dr'sala – tuja dežela (1771 KŠ, 1848 KOJ)

Osnutek ustanovne listine hranilnice (Murska Sobota 1911)

Osnutek je napisan v madžarščini in v prekmurskem slovenskem narečju. Slovensko besedilo je prevod madžarskega. Strokovni izrazi so kalki madžarskih besednih zvez. Večina jih je novotvorb, le nekaj so jih uporabljali že pisci pred letom 1911.

Vu szlovenszkoj krajini, stera lezsi na graniczí Vas i Zalavármegyöva, pa zvékse sztráni pod szobocsko i lendaszko birovijó szlisi, sze vu szlejdnyem vrejmeni pri obcsinszko gá vértivanya zsitki veliko naprej-idejnye dá na pamet vzéti. Körmedinszka-szobocska zseleznicza, stera po Vasvármegyöva czejlom júgzáhodnom táli prej ide, je edno veliko i rodno krajino notri zakapcsila vu obrácsanye obcsinszko gá vértivanya, paje k-ednomi doszégamao szplój vkrajzaprejtomi pláczí k-czó j hodécsó pout odprla, z-kój tou zhája, ka sze vu zsitki obcsinszko gá vérsztva vszakse delo i vszaksa moucs vrsenécs povéksáva i dale naprej i vise pridti nakanúje.

Kan aj eto nakanejnye vu naprej-idejnye na stero vszaksi cslovek jus i zrok má, bole i zaisztino naprej pomoremo, mí odszpodí podpiszani v-Muraszombati, kak na szredini szlovenszke krajine, edno tásko sparkaszó posztávlamo, stera vu zsitki obcsinszko gá vérsztva vsze potrejbcsine vö scsé za davoliti, pa k-tomi nakanejnyi, stero vnogo de lüdem na haszek, z-postenyom proszimo podpéranje i vüpazen.

Namenijmo polszko gá vérsztva, mestriei trzstva porgo pobouksati, vértov porgoi

¹³ VaML dokumenti javne uprave iz l. 1867.

grüntov czjeno podignoti i ober vszega falejšo pousszodo dati. Tou je nasega nakanejnja visesnyi czil.

Te sparkasze, stera sze na vönedokoncsano vrejmen posztávla gori, imé bode: „Muravidéki Takarékpénztár Részvénytársaság” (po szlovenszkom jeziki: Mőrszke krajine Sparkasza.)

Nyénona sztálicsa meszto de: Muraszombat.

Nyéni kapitális za fundament je 400.000 koron, za steri cil sze 2000 falátov, poednom 200 koron iménavrejdni akciil vödá.

Tá sparkasza de pa naszledüvajoucsa dela szpunyávala:

1. na interes de péjneze notrijemála i obravnávala,
2. kaporo bade dávala,
3. pousszodo bode dávala na tokoucsso skonto z-vrejdnosatjov zagvüsanso,
4. na poroke i na grünt,
5. na vekszline,
6. küpüvala i odávala bode papére-vrejonosztj,
7. naprej pomore tej pogobde pre küpleniczáj odavanyáj, parcellaványe i arendo dávanye bode financzejrano,
8. naprej bode pomágala vszefelé aszekuráczió, za steroga volo naszébe vzeme ednoga naprej-valen aszekureszskoga drüszstva zavüpanoszt.¹⁴

Zapisovalac je uporabljaj naslednja črkovna znamenja:

s = sz (sztráni); š = s (stera); č = cs, ts (szobocsko); ž = zs (lezsi, zseleznica); c = cz (na graniczj, czjeno); nj = ny (vértivanya); dj = gy (Zalavármegyöva); e = ej (szlejdnyem vrejmeni), o = ou (tou, pousszodo). Prisotna sta za prekmurščino značilna samoglasnika ö in ü (vö, naszledüvajoucsa, grünt).

Besede, ki so jih uporabljali tudi pisci že pred 1911:

interes – kamat – obresti (1754 KŠ)

kapora – előleg – ara (1875 AI, 1876 AIP)

Körmedinszka-szobocska zseleznica – Körmend-Muraszombati vasút – železnica iz SKJ

na vönedokoncsano vrejmen – határozatlan időre – za nedoločen čas (kalk iz madž.)

nakanejnje – törekvés – namen, namera (1780 KMK, 1783 KM, 1789 BKM, 1796 KM)

naprej – idejnje – fellendülés – napredek (kalk iz madž.)

notri zakapcsniti – bekapcsolni – vključiti (kalk iz madž.)

obracsanye obszinszskoga vértivanya – közgazdasági forgalom – ekonomski promet (kalk)

od szpodi podpiszani – alulírottak – podpisani (kalk iz madž.)

po jühzáhodnom táli – délnyugati részén – v jugozahodnem delu - novotvorba

podpéranje – támogatás – podpiranje (1754 KŠ, 1876 AIP)

polszko vérsztvo – mezőgazdaság – poljedelstvo (kalk iz madž.)

pousszoda – hitel – posoja (1754 KŠ, 1796 KM)

pri obszinszskoga vertivanja zsitki – közgazdasági életében – v ekonomskem življenju

¹⁴ VaML SZT Társ. c. 486. sz. Muravidéki Takarékpénztár Részvénytársaság.

sparkasza – pénzintézet – hranilnica (kalk iz madž.)
szobocska i ledanszka biroviya – Muraszombati és Alsólendvai járás (kalk iz madž.)
trzstvo – kereskedelem – trgovanje, trgovina (1771 KŠ, 1796 KM, 1848 KAJ, 1848 KOJ)
vkrajzaprejtí plácz – elzárt piac – izoliran trg (kalk iz madž.)
vu szlednyem vrejmeni – a legutóbbi időben – v zadnjem času (kalk iz madž.)

V obravnavanih besedilih je ohranjena prekmurščina kot nadnarečni pokrajinski knjižni jezik. Stara knjižna prekmurščina, ki so jo uporabljali tudi prekmurški pisci od začetka 18. stoletja. Besedni zaklad teh piscev je zbran v Slovarju stare knjižne prekmurščine Vilka Novaka. S tem sem primerjala zgodovinsko-narečna besedila, ohranjena v Županijskem arhivu v Sombotelu, v katerih je izrazje strokovno, uradovavno. Uporabljalo se je na upravno-pravnem področju. Domnevam, da so pisci poznali prekmurske tiske, ob tem pa so bili prisiljeni, da tudi sami tvorijo nove besede. To priča o ustvarjalnosti piscev in odkriva novo zvrst prekmurskega narečja.

Slovstvo

Jesenšek, Marko, Jezik prekmurskih abecednikov in učbenikov v 19. stoletju, *Slovensko-madžarski jezikovni in književni stiki od Košiča do danes*, Budimpešta, 1998. 121–138.

Jesenšek, Marko, Zgodovinska dinamika prekmurskega jezika, *Prekmurska narečna slovstvena ustvarjalnost* (ur. Vugrinec Jože), Murska Sobota, 2005. 69–80.

Kozar-Mukič, Marija: Etnološko gradivo Štefana Lülíka (prispevek k zgodovini slovenske etnologije). *Zgodovinske vzporednice slovenske in hrvaške etnologije -I*, Ljubljana, 1982. 75–76.

Kozar-Mukič, Marija, Jezik urbarjev Slovenske okrogline (Tótság) v 18. stoletju, *Szlavisztikai Napok II. (Slavistični dnevi)*, Szombathely, 1986. 115–120.

Kozar-Mukič, Marija, Podatki o načinu življenja prekmurskih Slovencev v 18. stoletju, *Zbornik soboškega muzeja 4*, Murska Sobota, 1995. 77–89.

Novak, Vilko, *Slovar stare knjižne prekmurščine*, Ljubljana, 2006.

Seznam kratic

1715 TF	Temlin, Ferenc: Mali katechismus. Halle 1715
1725 ABC	Abecedarium szlowenszko. 1725
1747 SM	Sever, Mihál: Réd zvelicsánsztva. Halle 1747
1754 KŠ	Küzmič, Števan: Vöre krsztsánszke krátki návuk. Halle 1754
1771 KŠ	Küzmič, Števan: Nouvi zákon. Halle 1771
1780 KMK	Küzmič, Miklóš: Krátka summa velikoga katekizmusza. Sopron 1780

1780 KMS	Küzmič, Mikloš: Szlovenszki silabikár. Sopron 1780
1783 KM	Küzmič, Mikloš: Kniha molitvena. Sopron 1783
1789 BKM	Bakoš, Mihal: Nouvi Gráduvál. Sopron 1789
1790 KM	Küzmič, Mikloš: ABC kni'sicza. Budim 1790
1796 KM	Küzmič, Mikloš: Sztároga i nouvoga testamentoma szvéte histórie kratka summa. Szombathely 1796
1796 SŠ	Sijarto, Števan: Mrtvecsne peszmi. Szombathely 1796
1807 SIZ	Sztarisinsztvo i zvacinsztvo. Sopron 1807
1823 BRM	Barla, Mihal: Krscesanszke nove peszmene knige. Sopron 1823
1833 KOJ	Košič, Jožef: Krátki návuk vogrszkoga jezika za nacsetnike. Gradec 1833
1845 KOJ	Košič, Jožef: Zobriszani Szloven i Szlovenka med Mürov in Rábov. Körmend 1845
1848 KAJ	Kardoš, Janoš: Krsztsanszke czerkevne peszmi. Kőszeg 1848
1848 TA	Terplan, Aleksander: Knige 'zoltárszke. Kőszeg 1848
1848 KOJ	Košič, Jožef: Zgodbe vogerszkoga králesztva. Szombathely 1848
1870 KAJ	Kardoš, Janoš: Nove knige cstenyá za vesznieski sol drügi zlocs. Budim 1870
1875 AI	Agustič, Imre: Prijátel 1. Budimpešta 1875
1876 AIP	Agustič, Imre: Prijátel 2. Budimpešta 1876

Priloga

Vprašanja in odgovori v slovenskem jeziku iz vasi Ivanovci leta 1767:

Ob Pervim Ako i kakova Urbaria vezda jeszu i od kakovoga vreimena ona szu vopelana?

1. Vu ovom Szellu Ivanocz jeszmu troje gospode kmetje, i neznamo od nika-kvoga Urbaria, kaibiga do veszdasnyega vreimena proti nam imeli goszpoda zemelska.

Ob Drugim Gde pak nikakvoga Urbaria do veszda neszu bila, Dache kme-czke od Pavroff jeli sze terjau polek dokoncsanoga med szobom pogoenya illiti Contractussa, ali pak polek nuter vzete navade, od kakovoga vreimena ali takova nuter vzeta navada, ali pak pogoenye jesusze pricsela, i nuter vzeta? Ako neszu pred veszdazsnyem pogoenyem ali Urbariem drugoga bila, kakova i gdasze jeszte vezdasnye navade dusnost pricseta?

2. Kak je gore recseno da Urbarioma neiszo imela niti Contractusa vendar dönok ali je imel doszta ali mala vsze jednako vszaki tiden od Pondelka do szobote jeszu nasy gospoda na roboti dersali, i na robotu gonili.

Ob Tretjim Gde sze nikakova Urbaria i pogoénye ne nahajaju po Zemellsz-kom Goszponu od kmeta polek navade priemtenye? Dacse vu kom sztoju, gda i sz kakovim talom tak veszu noter vpelane?

3. Koie imel jeden fertal, jeszte davat gotovi novsse 8 grosf poudrugi vouz gnoja, i ovo szo nasz poleg navade terjali, nei poleg pogoenya.

Ob Csetertim Kakove prihodne haszne i skodlivoszti ima meszto jedno po jednom?

4. Haszke nikakve neimamo, skodlivoszti doszta, ar pasnika naima derva za sganye neimamo, to nasz nai bole tesi, ar gdagodi pridejo goszpoczki ludje moremo je raniti, ovo nasy sme?

Ob petim Kuliko i kakove oratje Zemle i Travnike kmet czeloga Szelische ima, i na kuliko Posonszki keblor i ako sze mara na oni Travniki otava kosziti?

5. Vu nassem Szellu Szelische neiga, nego Stritine, i vu ovi jeszte dobre Zemle na jeden plüg. Travnika na jeden voz, otava sze nemre kossiti.

Ob Sesztim Kakovo kmet jeden po jednom i kuliko dan Goszpocsine i z kolikimi Sivinczi do vezda jeszte szlusi? Nadale, idenye i odhajanye jeli sze jeszte kmetom vu goszpocsinu zracsunalo ali nei?

6. Vszaki jeszte csetrimi Sivincsetimi od pondelka do Szobote do ovoga vreimena hodit na robottu, pridenye i odhajanje do szejmau neisze je vu robottu racsunalo.

Ob Szedmim Ako devetina do vezda i od kakvoga vreimena i od kakvoga dugovanja jeszte dana? I ako ove Devetine Dajenye vu drugi ovoga Varmegyöve Goszponi vu navadu jeszte vzeta? Vzün toga kakovu dacsu jeszu Pavri Zemellszkomu Goszponu du ovoga vreimena czerez Lettu davali, i poimenom ona Dacsu i daruvanje po Zemellszkom Goszponu od kmeta, ali vu gotovi novceti? Ali vu Naturalski dugovanyszki zterga na puimenu vuhom sztoju?

7. Od devetine neiszmo csuli ni neiszmo davali, nego Deszetino szno Davali Szvetlomi Györszkomu Püspeki, drugo nikai, pretemtoga koi je zamudil robottu jeszu ga Goszpoda Zemelszka vu gotovi novci kastigali.

Ob Oszmim Kuliko jeszte vu meszto jednom po jednom pusztih Szelish? Od kakovoga vreimena, za kakovoga zroka i ova gdo usiva?

8. Vu ovom Szellu dva fertallya jeszta püsztu, vumirajuczki Ludje odnut, i ona kmetje zarende dersiju.

Ob Devetim Ako szu kmeti Szlobodnoga odhajanya ali öröczni, iliti dusnosztyom zvezani.

9. Vszi jeszmu öröczni kmetje, iliti dusnosztyom zvezani.

Ezen kilencz Punctumokra való feleletünket nevünk végén tett köröszt vonzássunkal meg erősítettünk.

(Odgovore na devet vprašanj smo potrdili s križem, ki smo ga narisali za svoj imenom.)

Hari Istvany	X Inkei Ur Jobbagya (kmet gospoda Inkei)
Koudila Mihály	X Inkei Ur Jobbagya
Csorba Janos	X Kellenen Ur Jobbagya
Nencsics Sebjan	X Inkei Ur Jobbagya
Adanics Mihaly	X Saller Ur Jobbagya
Pergorec Mihaly	X Saller Ur Jobbagya
Porza Mihaly	X Inei Ur Jobbagya

Slovenian Texts in the Szombathely County Archives before 1919 Summary

The texts discussed in the article have been preserved in the form of land register records (Ivanovci 1767), in the Viticultural Estates Code (Stanjevci 1795: Criminal Penalties, and Moščanci 1808: Oath), a textbook (Puconci 1833), a letter by a village mayor (Pečarovci 1867), a call to harvest (Murska Sobota 1867), and a draft charter for a savings bank (Murska Sobota 1911). Apart from the textbook, all the texts are administrative and this is why an administrative text was also selected from the textbook.

*The graphemes in all seven texts follow modern Hungarian orthography. The Prekmurje literary language was standardized with the translation of *Nouvi zákon* (The New Testament) by the Protestant writer Števan Küzmič (1771). The norm and rules formed in this book were the basis for the phonological and morphological character of Prekmurje spelling books and readers among both Protestants and Catholics. In the second half of the 19th century, the Catholics started eliminating Hungarian orthography from their publications and introducing Ljudevit Gaj's "new Slovenian" orthography instead, while the Protestants continued to use the "old Slovenian" language and orthography.*

*The texts discussed here preserve the old literary Prekmurje dialect, which was also used by the Prekmurje writers from the beginning of the 18th century onwards. These writers' vocabulary is gathered in Vilko Novak's *Slovar stare knjižne prekmurščine* (Dictionary of the Old Literary Prekmurje Dialect). The author compares this vocabulary with the historical and dialect texts preserved by the Szombathely County Archives, which contain technical and administrative terminology used for local government and legal purposes. The author presumes that the writers were familiar with the publications in the Prekmurje dialect but were also compelled to create new words of their own. This testifies to their creativity and reveals a new form of the Prekmurje dialect.*